

A pályázat a budai várban előkerült, Zsigmond kori gótikus szobrok alapfeldolgozását tűzte ki célul. A vállaltaknak megfelelően az öt évig tartó projektben belső munkatársként egy művészettörténész (Papp Szilárd), egy régész-történész (Végh András) és egy történész (Spekner Enikő) vett részt, s rajtuk kívül a feladattípusok függvényében egy kőszobrász-restaurátorral (Módy Péter), egy festő-restaurátorral (Galambos Éva), egy geológussal (Török Ákos), három levéltáros-történésszel (Novák Veronika, Gálffy László, Fábíán Laura), egy fényképésszel (Tihanyi Bence), egy építész-régésszel (Takács Ágoston), továbbá egy anyagmozgatóval (Péter Attila) dolgoztunk az évek során.

A munka az emlékcsoporttal kapcsolatban eddig keletkezett dokumentációk összegyűjtésével és feldolgozásával kezdődött. Alapvetően a Budapesti Történeti Múzeum Régészeti Adattárában, Középkori Osztályának Rajztárában, illetve Fotótárában, továbbá az akkori Forster Központ Fotótárában és a szobrok első, átfogó restaurálását végző Szakál Ernő hagyatékában (Peresztég) található dokumentumokról volt szó. A nagyjából 600 oldalnyi szöveg és 1300 fényképfelvétel áttekintése és részben digitalizálása az anyagok régészeti feltárásának és az azt követő restaurálásoknak a folyamatába és körülményeibe nyújtott részletes betekintést, amit kiegészítettünk az 1974-es ásatás még élő szereplőivel készített interjúkkal is.

Szintén a projekt elején került sor a szobrok, illetve az építészeti keretükként szolgáló Zsigmond kori budai várpalota szakirodalmának összeállítására (nagyjából 150 tétel), melynek a feldolgozása is megtörtént, jórészt kereshető jegyzeteléssel. Ez nem pusztán azt a célt szolgálta, hogy tisztában legyünk az anyaggal kapcsolatos, eddig született elképzelésekkel, hanem hogy az irodalom kritikus áttekintése során láthatóvá váljon, milyen szakmai, regionális és személyes tényezők, körülmények befolyásolták a korábbi nézetek kialakulását.

Az egyik legnagyobb volumenű feladat az anyag egyes darabjainak leíró, katalógustétel-szerű feldolgozása volt, amely elengedhetetlen kiindulópontja a monografikus munkának. Ehhez elsőként ki kellett választani a két-hármezer töredéket számláló együttesből az arra érdemes darabokat, majd a kijelölt, nagyjából 170 figurának, torzónak és töredéknek felvettük az alapadatait, elkészült részletes leírásuk, továbbá megtörtént minden egyes tétel bibliográfiájának az összeállítása is. E több évre nyúló feldolgozás során százas nagyságrendben készültek munkafotók is, de az anyag részletes dokumentálásához és jövőbeli publikációjához sokkal fontosabb az a mintegy 1700 darab nyomdakész, digitális felvétel – ilyenek eddig a szobrokról szisztematikusan nem készültek! –, melyet a művészettörténész útmutatása segítségével hivatásos műtárgyfotós készített.

Nagyjából ezt követően fogtunk hozzá ahhoz, hogy áttekintsük a korszak európai szobrászatának történetét. Az elsődleges cél az volt, hogy amennyire ez lehetséges, a budai

együttes művészettörténeti helyét, kapcsolódási pontjait és jelentőségét meg lehessen majd határozni. Miután a szobroknak a hazai miliőben sem előzményük, s egy-két speciális esettől eltekintve utóéletük sem mutatható ki, ez alapvetően külföldi szakirodalom áttanulmányozását jelentette. Felvezetésként a periódus lényeges művészi kérdéseinek, a kutatások metodikai hátterének és a kőszobrászat egykorú technikájának a megismeréséről volt szó. Ezt követte a lehetőségként felmerült régiók-országok emlékanyagának a feltérképezése, amely során főként Közép-Európa egy szegmensére (Ausztria, Csehország, Bajorország), illetve a történeti Németalföldre és Franciaországra fókuszáltunk. Nagyjából kétszáz szakirodalmi tétel feldolgozása történt meg, melynek egy részéhez kétszer másfél hetes müncheni tartózkodással a Zentralinstitut für Kunstgeschichte könyvtárában jutottunk hozzá.

E szakirodalmi feldolgozás tette lehetővé annak a kijelölését, hogy mely területek pontosan milyen emlékanyagát kell személyesen is végignézni, aminek a jelentősége – tekintve, hogy a szobrászat háromdimenziós műfaj – jóval nagyobb, mint mondjuk a festészet vagy grafika esetében. Az öt év alatt így egy-egy több hetes francia-németalföldi, bajor-osztrák és amerikai, továbbá néhány napos bécsi, pozsonyi, prágai, illetve párizsi tanulmányútra került sor. Mindez nagyjából nyolcvan településen közel kétszáz emléknek vagy emlékcsoportnak a megtekintését jelentette.

A művészeti emlékanyag feltérképezése mellett kritikai szinten összeállítottuk, s egy-két új forrással ki is tudtuk egészíteni a Zsigmond király által felfogadott külföldi mesterekkel és a budai vár kiépítésével kapcsolatos írott forrásanyagot. Erre azért volt szükség, mivel a szobrokat ennek az épületegyüttesnek a díszítésére szánták, s mert ilyen forrásgyűjtemény – meglepő módon – még nem készült. Alapvetően idehaza zajlott e munka, de külföldi kollégákkal történt előzetes egyeztetés alapján három levéltáros-történész összesen egy bő hónap erejéig párizsi, bourges-i és poitiers-i levéltárakban is kutatott.

Miután a szoboranyag túlnyomó részét kitevő 1974-es lelet lehetséges rekonstrukciója, illetve restaurálása a feltárást követően személyes okok miatt teljesen nem fejeződött be, ez most szintén megtörtént. Bizonyos, részben utólagos sérülések javításáról, két tucatnyi kisebb-nagyobb töredék eredeti helyének a meghatározásáról, valamint a katalógushoz kiválasztott darabok szobrászi szemszögű kőanyag-meghatározásáról volt szó. Tekintve, hogy e munkához a teljes raktári anyagot levittük a szobrok állandó kiállítási helyszínére, ez kifejezetten jó alkalmat adott arra is, hogy az egész együttest egyetlen térben látva belső viszonyaikat (méretek, kőanyagok, felületkezelés, stílusösszefüggések, mesterkezek) alaposan tanulmányozni lehessen.

A szoboranyag természettudományos vizsgálata két területre koncentrált. Egyrészt a különféle minőségű kőanyagok geológiai meghatározására, melynek hármas célja volt:

megerősíteni a kőfajtáknak az 1970-es években megállapított lehetséges származási helyeit; válaszolni arra a művészettörténeti vizsgálatok alapján felmerült lehetőségre, hogy „szórványként” előkerült darabok az együtteshez tartoznak-e; illetve a töréssel össze nem illeszthető, de valószínűsíthetően egyazon szoborhoz tartozó töredékeknél újabb tényezőket adni e kérdés eldöntéséhez. Mindehhez nagyjából 50 darab mintavételre (kizárólag kisméretű, faragott felülettel nem, vagy alig rendelkező töredékekből) és több száz mikrofelvétel készítésére volt szükség.

A természettudományos munkák másik területe a szobrok egykori festésének vizsgálata volt. Elsőként feltérképeztük, hogy mely szobroknak nem történt meg soha a festése, illetve melyeken maradtak meg maradványok, utóbbiak milyen jellegűek és mekkora felületet alkotnak. Ezt követte egy nagyjából száz darabos mintavétel, majd anyagvizsgálat, mellyel az alapozások, kötőanyagok és egyes festékek összetevőit, illetve utóbbiak eredeti színét próbáltuk meghatározni. Miután e módszerrel nem mindig kaptunk biztos válaszokat, elemánszintű elemzéssel egészítettük ki az addigi vizsgálatokat. A megmaradt festékmennyiség és az elemzések eredményei alapján 13 figura esetében teljes színrekonstrukciót tudtunk készíteni. A festések technikájának, felhordásának a vizsgálatával az együttes belső viszonyainak a megítélése tovább finomodott.

A szobrok esetében számos olyan kisebb-nagyobb töredék van, melyek töréssel ugyan nem illeszkednek a torzókhöz, de a művészettörténeti elemzés, illetve a kőanyag- és a festékvizsgálat együttesen elég egyértelműen alátámasztja egykori összetartozásukat. Miután így jó néhány figura nagyobb mértékben – természetesen csupán elviekben – kiegészíthetővé vált, ami egykori megjelenésük értelmezését jelentősen megkönnyíti, 12 darab, jórészt színrekonstrukcióval is rendelkező ilyen alakról 3D-s rekonstrukció is készült.

A kutatások eredményeit a projekt második felében tudományos konferenciákon és ismeretterjesztő előadásokon igyekeztünk ismertté tenni. Sor került két hazai és két külföldi konferencia-előadásra, hat ismeretterjesztő előadásra-vezetésre, továbbá egy nemzetközi workshop megszervezésére, melynek egyik fő témája a szoborlelet volt.

A projekt utolsó másfél évében megindult az addig elvégzett és dokumentált kutatások eredményeinek rendszerezett összeírása. A szoboranyagának a fentiekben említett, nagyjából 80–90%-os készülségű katalógusán túl e kézirat alkotja majd a monografikus igényű publikáció fő részét. Az előreláthatóan hét nagyobb fejezetből álló műnek eddig szűk három fejezete készült el. Ezeket túl a monográfia függelékét alkotná a fentiekben szóba került, írott források gyűjteménye, illetve a kőanyag- és festékvizsgálatok tanulmány formátumú dokumentációja is. A mindezek befejezéséhez és a monográfia kiadásához szükséges kereteket az *Udvari kultúra és hatalmi reprezentáció a késő középkori és kora újkor Magyarországon* című, 2022-ig tartó OTKA-projekt

(129362) társkutatói státusza biztosítja a továbbiakban a most lezáródó OTKA vezető kutatója számára.

A projekt során a vizsgált anyaggal kapcsolatban számos új, alapvető, illetve megerősítő jellegű eredmény született. Bizonyossá vált, hogy a szobrok túlnyomó részét kitevő 1974-es lelet az egykori szobrászműhely valamely részéből került elő. Ez a tény egy középkori műhely működését és viszonyait illetően nemzetközi összefüggésben is kivételes megfigyelésekre és következtetésekre adott alkalmat, például a szobrok kivitelezésével, vagy a szobrászi technikákkal kapcsolatban. Egyértelmű azonban az is, hogy alapvető kérdésekre (pl. műhely nagysága, működésének hossza, munkamegosztás) a metodikai nehézségek és az írott források hiánya miatt még egy ilyen kivételes szituáció sem ad feltétlenül biztos válaszokat. Világossá vált továbbá, hogy a szobrok egy-két kivételtől eltekintve soha nem kerültek elhelyezésre, amit számos figurán a festés hiánya is alátámaszt. Nagyjából másfél, két évtizednyi pontossággal egyértelművé lehetett tenni a szobrok eddig is elfogadott datálását a 15. század második és harmadik évtizedére. Bizonyos pontokon tisztázni lehetett a műhelyen belüli mesterkérdést, aminek nem lényegtelen mellékszála az ilyen jellegű vizsgálatok metodikai nehézségeinek és határainak körvonalazása sem. Nagyobb mértékben módosultak az együttes ábrázolási témáiról eddig elképzelték. A hatalmi-reprezentációs-heraldikai ikonográfia aránya az együttesen belül jóval kisebb volt, s az uralkodót valószínűleg az udvari-politikai szövetségeseinek a körében mutatták be. Nagyobb hangsúllyal, s több méretrendben ábrázoltak különböző szenteket, és szerepet kapott legalább egy bibliai jelenet is, melynek feltehetően maga Zsigmond is szereplője volt. Kifejezett újdonságnak számít az együttes különféle stílusának közvetlen, túlnyomóan francia területre történt lokalizálása. Ennek háttérében egyértelműen Zsigmond külföldi diplomáciai tevékenysége, konkrétan 1416-os párizsi tartózkodása állt, s a kutatásoknak köszönhetően immár három írott forrással is alátámasztható ottani, nagyobb volumenű mester-felfogadása. Ez az új körülmény a francia szobrászatot illetően egészen új megvilágításba helyezi a nemzetközi összefüggésben is elsőrangú anyagot, s tudományos értékét jelentősen fokozza. Az az űr pedig, amely a budai műhely örökségének hiánya miatt érzékelhető a Magyar Királyságban, szemléletesen mutat rá az ország sajátos helyzetére és változó beágyazottságára az európai kultúrában.